

2013-2014 AKADEMİK YILI GÜZ DÖNEMİ

“KÜLTÜR VE İSTANBUL” REKTÖRLÜK DERSİ DERS NOTU

AYASOFYA MÜZESİ MÜDÜRÜ HAYRULLAH CENGİZ

EFSANE NEDİR?

Efsaneler, hem tarih ilminde hem de halk bilminde (folklor) faydalanılan kaynaklardan biridir. Tarih ilmi “Kaynakların Tasnifi”ni yaparken **efsaneleri** “Sözlü Kaynaklar” sınıfına dâhil etmiş ve sözlü kaynakları: “menşe’i belli olan veya olmayan, fakat, ağızdan ağıza söylenerek gelen tarihî şiirler, hikâyeler, destanlar, menkıbeler ve efsaneler vs. dir ki, bir kısmı daha sonra kaleme de alınmıştır. Fakat hiçbir zaman yazılı kaynak olarak vücuda getirilmiş malzeme ölçüsünde güvenilir olamazlar. Bunlar, ancak yazılı kaynakların bulunmadığı durumlarda veya onlara yardımcı olarak ve ihtiyatla kullanılma durumundadırlar” diye tanımlamışlardır.

Halk bilimcileri ise efsane üzerinde ortak bir tanımda buluşmasalar da özetle:

“Kişi, yer ve olayları konu alan, inandırıcılık özelliğine sahip, çoğu zaman olağanüstülükler yer veren, belirli bir üsluba ve şekle bağlı olmayan, kaynaklarını genellikle geçmişin derinliklerinden alan kısa, yalın, ağızdan ağıza aktarılan ortak (anonim) halk anlatıdır.

Efsanelerin konularını belirli bir olay, yer veya kişi oluşturur. Bu nedenle de efsanelerin ‘inandırıcılık’ özellikleri vardır. Konularına göre sınıflandırılırlar ve evrensel bir halk kültürü oluştururlar. Halk kültürünün değerli miraslarından olan efsanelerin ayrıca, gelenek ve görenekleri korumak, insanlara ders vermek, konu aldıkları olaylara, kişilere ve yerlere saygınlık kazandırmak, insanların iyiye, güzele yönelmelerini sağlamak, yaşama umudunu ve sevincini artırmak gibi toplum yaşamında önemli işlevleri olduğu” üzerinde hemfikirlik sağlamışlardır.

Efsane hakkında bu kısaca bilgileri verdikten sonra, İstanbul üzerinde de biraz konuşmak gerekir. Efsanelerin geçtiği, yer aldığı İstanbul neresidir?

Bugün hâlâ ayakta olan tarihi surların içi, bizim konu edindiğimiz efsanelerin dönemindeki şehirdir. Bu şehre bugünkü Galata, Pera (Beyoğlu), Üsküdar ve Kadıköy’ü ekleyebiliriz.

Anlatacağımız efsaneleri aşağıda gösterilen şekilde tasnifledik:

1- İstanbul Boğazı Efsanesi

2- İstanbul’un Kuruluşu ile ilgili efsaneler

a) Hz. Süleyman Peygamber’in Kurduğu Şehir

b) Megaralı Byzas Efsanesi

c) Kral Konstantin Efsanesi

3) İstanbul'un Fethi ile ilgili Efsaneler

- a) Rumeli Hisarı'nın inşası
- b) Ya Vedud Hazretleri
- c) Fatih Sultan Mehmed Han'a Verilen Tahta Kılıç Efsanesi

4- İstanbul'un simgesi olan anıt eserle ilgili efsaneler

- a) Ayasofya Camii
- b) Süleymaniye Camii
- ba) Sultan Süleyman'ın Rüyası ve Ayasofya ile karşılaştırması
- bb) Süleymaniye Camii ve bir tas yoğurt
- c) Kız Kulesi
- ca) Roma dönemi
- cb) Osmanlı dönemi
- d) Galata Kulesi
- e) Sultanahmed Camii
- f) Çemberlitaş
- g) Yerebatan Sarnıcı

Konumuzu geçmeden önce hatırlatmak isterim ki, işleyeceğimiz efsanelerin mutlaka çeşitli varyantları mevcuttur. Biz sadece tercih hakkımızı kullandık.

1- İstanbul Boğazı Efsanesi

İskender Zülkarneyn dönemi tam olarak bilinmemektedir. Çeşitli rivayetler mevcuttur. Bazı araştırmacılar İskenderi Zülkarneyn'in Hz. İbrahim döneminde yaşadığı konusunda hemfikir olmuşlardır. Ancak bu peygamberinde kesin olarak hangi zamanda yaşadığı tam olarak bilinmemektedir.

Zülkarneyn bir hükümdardır ve çevresindeki neredeyse bütün devletleri ve kavimleri kendi hâkimiyeti altına almıştır. Ancak bugünkü İzmir dolaylarında büyük bir kavim ve onun kraliçeliğini yapan **Katerina**, onun hâkimiyeti altına girmemişlerdir.

Zülkarneyn bütün uğraşmalarına rağmen bu devlet üzerinde üstünlük kuramamıştır. Sonunda Zülkarneyn, bu devletin harp gücünü ve diğer hususiyetlerini öğrenmek için tebdil-i kıyafet ederek bu ülkeye elçi olarak gitmiştir.

Başkentlerindeki saraya ulaştığında saray muhafızlarına kendisinin Zülkarneyn'in elçisi olduğunu söyleyerek, kraliçeye bir mektup takdim edeceğini bildirmiştir. Muhafızlar durumu kraliçeye bildirmiş, o da elçiyi huzuruna davet etmiştir.

Elçi kılığındaki Zülkarneyn huzura gelince mektubu takdim ederken Kraliçe ile göz göze geldiğinde, kraliçe aniden bir çılgılık atarak, muhafızlara hemen bu elçinin yakalanmasını emretmiştir.

Zülkarneyn daha ne olduğunu anlamadan derdest edilmiş ve muhafızların kolları arasında kendini bulmuştur. Kraliçe;

-- Sen elçi değil, İskender Zülkarneyn'in ta kendisisin,

demiş ve masasındaki bir tasviri İskender'e uzatarak:

-- Bu sen değil misin?

Demiştir. Meğer kraliçe kendisine düşman olan Zülkarneyn'in tasvirini bir yolunu bularak çizdirmiş ve masasından da hiç ayırmamıştır.

Kraliçe daha sonra Zülkarneyn'e niçin ülkesine ve sarayına geldiğini sormuş, İskender'de kimliğinin artık ortaya çıkmasından dolayı, buraya niçin geldiğini açıklamıştır. Kraliçe, kendisinin bir teklifinin olduğunu eğer bunu kabul ederse onu serbest bırakacağını, aksi takdirde ise zindanlarında ölene kadar hapis kalacağını uygun bir lisanla anlatmış.

İskender, böyle kötü bir duruma düşeceğini hiç tahmin etmediğinden, kraliçenin teklifinin ne olduğunu sormuştur. Kraliçe;

-- Benim ülkem ve kavmim üzerine asker gönderip harp etmeyeceğinize dair yemin etmenizi istiyorum, demiştir.

İskender bu teklifi kabul ederse intikamını alamayacağını, etmezse buraya habersiz geldiğinden kısa bir süre içinde kendi devletinde karışıklıkların çıkacağı ve ölünceye kadar zindanlarda çürüyeceğini düşünerek:

-- Teklifinizi kabul ediyorum. Ülkene ve kavmine asker ile saldırmayacağıma yemin ediyorum, demiştir.

Bunun üzerine kraliçe İskender'i serbest bırakmış ve ülkesine sağ salim dönmesinde de yardımcı olmuştur. Ancak Zülkarneyn, dönüşü esnasında Karadeniz ve Akdeniz'in yüksekliklerini ölçmüş ve Karadeniz'in daha yüksek olduğunu tespit etmiştir.

İntikam ateşi ile yanan Zülkarneyn, ülkesine döner dönmez yolda kurgulamış olduğu planını hemen tatbikata koymuş ve Karadeniz ile Akdeniz'in en yakın ve uygun yolun şimdiki İstanbul Boğazı olduğunu görerek, burayı milyonlarca işçiye kazdırarak 3 yıl 13 günde Karadeniz'i Akdeniz üzerine taşımıştır. Böylece dağlar kadar yükselen azgın Karadeniz suları bütün Trakya ve Ege Denizi sahillerini su baskınlarına uğratarak, Kraliçe Katerina'nın başta sarayı olmak üzere tüm ülkesini sular altında bırakmıştır. İntikamını bu şekilde alan İskender aynı zamanda bugünkü İstanbul Boğazını da meydana getirmiştir.

2- İstanbul'un Kuruluşu İle İlgili Efsaneleri

a) Hz. Süleyman Peygamber'in Kurduğu Şehir

Büyük Seyyah ve coğrafya bilimcisi Evliya Çelebi, Seyahatname isimli eserinde İstanbul'un kuruluşunun Hz. Süleyman Peygamber tarafından yapıldığını söyler ve şöyle anlatır:

Hazreti Peygamber Efendimizin doğumundan 1600 yıl önce Hz. Süleyman, babası Hz Davut'dan sonra hem hükümdar ve hem de Peygamber olmuştur. İnsanlara, iman etmiş cinlere, kuşlara ve vahşi hayvanlara hükmetmektedir.

Mağrip diyarında Okyanus ortasında FERENDUZ adasında SİDON adında bir padişah vardır. Bu şahıs Hz. Süleyman'a boyun eğmeyip onun getirdiği dini kabul etmemiştir. Bunun üzerine Hz. Süleyman kalabalık bir orduyla Sidon üzerine gider ve onu yener. Adasını yerle bir eder, halkını köle edinir.

Bunlarla beraber Sidon'un periler kadar güzel kızını da kendisine eş olarak alır. Çünkü Hz Süleyman o anda bekârdır. Belkıs vefat etmiştir. Sidon'un kızı ALİNE'yi bugünkü Yunanistan'a getirir. Ama kız şeytanın aldatmacasıyla devamlı ağlamakta ve üzülmemektedir. Hz. Süleyman sebebini sorunca:

“Ey Allah dostu, dilerim ki benim için burada büyük bir saray yaptırırsın, ben de geri kalan ömrümü orada daima ibadetle geçiririm ve babamın bir de resmini yaptırırsan ona baktıkça teselli olurum.” der. Kızın bu isteğini Hz. Süleyman kabul eder. “Temaşalık” adıyla bilinen sarayı yaptırır ve oradan ayrılır. Kendisi bugünkü Sarayburnu denilen yere otağını kurar. Bir gece kalır. Suyunu ve havasının kendini dinçleştirdiğini görür. Hemencecik orada büyük bir saray, köşkler ve bahçeler yaptırır. Ardından İstanbul için: “ **Bu yerler kıyamete kadar mamur ve bakımlı olsun**” diyerek, hayır duasında bulunur. Kimi yorumculara göre İstanbul'un bu kadar deprem ve yangın geçirmesine rağmen Hz. Süleyman'ın duası sebebiyle ayakta durduğuna inanılmaktadır.

Bu arada meğer Aline, babasının resmini yaptırmakla gizlice putperestliğe özenmiştir. Süleyman Peygamber tabi ki bunu duyar ve kızı öldürtür ve buradan da ayrılarak Kudüs'e döner ve orada babası Hz. Davut'un başlattığı Mescid-i Aksa'yı bitirmeye gider. Rivayet odur ki işte bugünkü İstanbul'un ilk temelleri Hz. Süleyman'ın Sarayburnu'na inşa ettirmiş olduğu bu sarayla başlamıştır.

b) Megaralı Byzas'ın Efsanesi

İstanbul'un kuruluşu hakkında bilinen en meşhur efsane Megaralı Byzas'a aittir. Efsaneye göre, bugünkü Yunanistan'daki Megaralılar öncülerinden Byzas, Dor kavminin bölgedeki baskılarından kurtulmak için, yeni bir kent aramak veya kurmanın yollarını aramaya başlamışlar. O devirde sıkça rastlanan bir çözüm yolu olarak en büyük kâhinleri olan Delfi kâhinine danışmaya karar vermişler. Kâhin onlara;

-- Kentinizi kuracağınız yer, körler ülkesinin tam karşısı olacak, der.

Bunun üzerine Megaralılar öncüleri Byzas'ın başkanlığında Körler Ülkesini aramaya başlarlar. Uzun uğraş gösterirler. Tam ümitlerini yitirdikleri sırada Sarayburnu'na gelirler. Etrafı bakarlar, incelerler ve ömürleri boyunca bu kadar güzel bir yer görmediklerine karar verirler.

Ancak hâlâ kâhinin işaret ettiği Körler Ülkesine daha varamamışlardır. Tam bu sırada karşı kıyıda bir yerleşim yeri görürler. İsmi “KHALKEDONIA” yani Kadıköy olduğunu öğrenirler. Byzas bulunmuş olduğu yerin güzelliğinin sarhoşluğu içerisinde karşı tarafı göstererek “bu insanlar kör mü, burası varken orada oturulur mu?” der. Derken de kâhinin sözleri aklına gelir. Ve aradığı yeri bulduğuna hükmeder. Öyle ya bu kadar güzel bir yer varken ve de tam karşılarında durur iken, ancak körler buranın güzelliğini göremez ve fark edemez diye bir yorum yaparak, yeni kentlerini burada kurmaya karar verir. Kurucusunun adından dolayı “Byzas kenti” anlamında “Byzantion” denilmiştir (M.Ö.660).

Ancak biliriz ki, fetihten evvelde sonra da İstanbul’un en bilinen ismi Konstantiniye’dir. Dolayısıyla Kral Konstantin’in de efsanesi vardır.

c) Kral Konstantin Efsanesi

Bu kralın hikâyesini yine Evliya Çelebi’den öğreneceğiz. Çelebi’ye göre İstanbul’un dokuzuncu kurucusu Kral Konstantin’dir.

Evliya, Konstantin’in önceleri Mecusi olduğunu, daha sonra Hristiyanlığı girince de ilk iş olarak İstanbul surlarını inşa ettirdiğini yazar. İmparatorun Hristiyan olması ile ilgili de Yunan tarihlerini kaynak göstererek şu hikâyeyi anlatır:

Konstantin önceleri çok günahkâr bir adammış. Allah buna ceza vermiş ve cüzzam hastası yapmış. Saçı, sakalı, kaşı, kirpiği dökülmüş ve sonunda Şam cinine dönmüş. Bütün ülkelerden hekimler gelmiş ama hastalığına bir çare bulamamışlar. Bunun üzerine Konstantin ülkesindeki hekimlere hastalığına çare bulamazlar ise hepsini öldüreceğini bildirmiş. Hristiyanlığa düşman olan Mecusi hekimler; eğer sağlığınıza kavuşmak istiyorsanız, büyük bir havuz oluşturun. Havuzun içini henüz annesinin sütünü emen Hristiyan bebeklerin kanıyla doldurun ve içine girin. Kırk gün boyunca taze bebek kanıyla bu işlemi yenileyin, sonunda iyileşirsiniz, demişler. Konstantin hemen üç bin bebek getirtmiş ve tam hepsini öldürürken annelerin babaların feryat ve inlemeleri göklere çıkmış. Bu ağlamalar, Konstantin’e dokunmuş ve ben ne kadar büyük bir caniyim ki bu Hristiyanlara böyle bir eziyet reva görüyorum diyerek pişman olmuş. Ardından bütün çocukları ailelerine geri teslim ettirmiş.

Bütün bu Hristiyan anne-babalar büyük bir sevinçle Konstantin’in cüzzamdan kurtulması için Allah’a dua etmişler. Tam bu sırada Konstantin’e bir uyku gelmiş, sarayına dönüp dinlenmeye çekilmiş. Rüyasında Hz. İsa:

--- Ey Konstantin! Sen o masumlara merhamet ettin, cüzzamlı kalmayı, onları öldürmeye tercih ettin. Bu hareketin Allah’ın hoşuna gitti ve seni cüzzamdan kurtarmaya karar verdi der ve bütün vücudunu sıvazlar. Sonrada asasıyla dokunarak şimdi kalk ve sana bu hainliği yaptırtan Mecusi hekimleri öldür demiş.

Asasıyla dokununca Konstantin hemen uyanmış ve önce Hristiyanlık dinini kabul ettiğini ilan etmiş. Sonrada o Mecusi hekimleri buldurtmuş ve huzura getirtmiş. Kendilerine ölüm fermanını iletmiş ve gözlerinin önünde hemen öldürülmesini askerlerinden emretmiş. Ancak Mecusi hekimler:

-- Efendim tamam demiş, bizi öldürün ama bu kararı almanızın sebebini de bize söyleyin demişler.

Bunun üzerine Konstantin rüyasını anlatmış, bunun üzerine Mecusi hekimler şöyle demiş;

-- Efendim bizim gayemizde bebekleri öldürmek değildi. Sizin bebekleri öldürmeyeceğinizi biz de biliyorduk. Fakat imparatorluğunuzun bütün hekimleri bir araya gelip de hastalığınıza bir çare bulamayınca anladık ki, size günahsız ağızların dua etmesi gerekir. Bu yüzden sizden habersiz böyle bir karar aldık deyince, Konstantin, hekimleri affetmiş.

İyileştikten sonra da yaptığı ilk işlerden biri şehrin eskiyen surlarını güçlendirmek ve yeniden bir şehir inşa etmek olmuştur.

3- İstanbul'un Fetih Efsaneleri

a) Rumeli Hisarı Efsanesi

İstanbul'un fethi bin yıllık Doğu Roma İmparatorluğu'nun da sonu olmuş, bir çağ kapanıp bir yenisi açılmıştı. Tarihin bu çok önemli olayı, elbette ki efsanelere de konu olmuştu... Yedinci Osmanlı padişahı Sultan II. Mehmet, büyük dedesi Yıldırım Bayezid'in yapmak istediği, ancak 1402 Ankara Savaşı'nda Timur'a yenilmesiyle başaramadığı bir işin üstesinden gelmek ister. İstanbul'u fethetmek... Bu amaçla, Yıldırım Bayezid'in Boğaz'ın Anadolu yakasında yaptırdığı Güzelce Hisar'ın, yani bugünkü adıyla Anadoluhisarı semtinin karşı kıyısına bir hisar da kendisi yaptırtmak ister. Ama Boğaz'ın o yakası Türklerin elinde değildir o tarihlerde. Ayrıca, Bizans ile görünüşte de olsa iyi komşuluk ilişkileri sürmektedir o yıllarda. Genç Türk sultanı, bu ilişkiyi bozarak imparatoru kuşkulandırmak istemediği için, Boğaz'ın Rumeli yakasındaki küçük bir toprak parçasını dostça dileklerle elde etmeyi tasarlamıştır. II. Mehmet, gizlice Müslüman olan bir rahipten aldığı mektuptan esinlenir. Rahip, Boğaz'ın Rumeli yakasındaki kiliselerden birinin papazıdır. Şöyle der Osmanlı padişahına yazdığı mektupta;

"İstanbul'u fethedecek ulu emir sensin. Burada bir kale ve Akdeniz Boğazı'nda iki kale yapılıp, İstanbul'a iki taraftan zahireye benzer şeylerin girmesine müsaade olunmadığı takdirde, şehirde kıtlık ve pahalılık olması muhakkaktır. Azametle Edirne'den deniz gibi askerle bu bizim tarafı şerefendiriniz."

Genç padişah bu mektuba çok sevinir ve İmparator Konstantin'in de iznini alarak Karadeniz'deki Terkos kalesi yöresine ava gider, ardından da İmparator Konstantin 'e avladıklarından göndererek dostluğunu gösterir. Padişah, hediye av hayvanları ile birlikte bir istekte de bulunur imparatorun. Boğaz'ın Rumeli yakasında, hisarın bugün bulunduğu yerde bir av köşkü yapmak. İmparator Konstantin bu işten kuşkulandır, ama doğrudan "hayır" cevabı verip onun düşmanlığını da kazanmak istemez. Konstantinos, padişahı bu işten vazgeçirmek için dolambaçlı bir yola başvurur, sonunda ve elçileriyle şöyle bir haber yollar; "Eğer padişah bir sığır derisinin kapladığı alanı aşmayacak kadar bir çiftlik yaparsa kabul ederim. Ama bir sığır derisinden fazla olursa iznim yoktur. Zira barışa aykırı olur bu iş." II. Mehmet imparatorun teklifini ikiletmez. Kendisine mektup yazan papazın da önerisi ile imparatorun göndermiş olduğu sığır derisini ince şeritler halinde dilim dilim güzelce kestirir, sonrasında da şeritleri uç uca ekleyerek geniş bir alan çevirir. Sınırları belirlenen bu alan içine de Rumelihisarı'nı yaptıtır. Plan o şekilde uygulanır ki, Anadoluhisarı tarafından karşı sahile

bakıldığında, kufi yazıyla "Mehmed" adı okunur hisarın planında. Hisar inşa edildiğini haber alan Konstantin, "Barışa aykırı kale yaptınız" diyerek hemen elçisini yollar. Osmanlı padişahı, dilim dilim kesilmiş sığır derisini krala gönderir elçinin yanına kattığı kendi adamlarıyla.

"İşte izninizle bir sığır derisi büyüklüğünde bir bina yaptık. Fazla yaptıysak yıkalım" der. Bizans imparatorunun tüm çabalarına karşın, II. Mehmet Çanakkale Boğazı'nın iki yakasında da kale yaptırarak, Bizans'ın tüm lojistik destek kanallarını kapatmış olur. Ve Şehr-i İstanbul'un zaptı giderek yaklaşır...

b) Ya Vedûd Sultan Efsanesi

İsterseniz öncelikle kelimenin anlamından başlayalım. Ya Vedûd, Cenab-ı Allah'ın 99 isminden bir tanesidir. Çok seven ve çok sevilen. İyi kullarını seven, onları rahmet ve rızasına erdiren; sevmeye ve dostluğu kazanılmaya biricik lâayık olan, demektir.

İstanbul, Sultan II. Mehmed'in ordusu tarafından her yönden kuşatılmıştır. Ancak fetih bir türlü gerçekleşmemektedir. Sultan II. Mehmed, kuşatmanın neden o kadar uzun sürdüğünü ve Konstantiniye'nin nasıl o kadar dayanabildiğini merak ediyor ve ordunun şeyhi olan Akşemseddin'e bunun sebebini soruyor. Akşemseddin, Konstantiniye'de Ya Vedud Sultan isminde çok inançlı birinin olduğunu ve Konstantiniye'nin Osmanlıların eline düşmemesi için içten dua ettiğini anlatıyor. İstanbul'un fethinin ancak Ya Vedud Sultan öldükten sonra gerçekleşeceğini söylüyor ve Ya Vedud Sultan'ın tam elli gün sonra öleceğini bildiriyor Sultan Mehmet'e. Kuşatma gerçekten elli gün daha sürüyor.

Fatih Sultan Mehmed Ayasofya'yı dolaşırken Terler Direk'in önünde ilâhî bir nurun parladığını ve ilahi bir nurdan mübarek bir vücudun kibleye doğru yattığını görür. Cesedin göğsünde Yâ Vedûd ismi yazılıdır. Orada bulunan veliler, bu kişinin İstanbul'un elli günde fetholmasına sebep olan kişi olduğunu söylerler. Cesedi yıkamak istediklerinde Terlerdirek'ten "Merhum yıkanmıştır, hemen defnedin!" diye bir ses duyulur. Bütün şeyhler Yâ Vedûd Sultan'ın mübarek cesedini tabuta koyup Şehitkapaşı'nda defnetmek isterler. Tabutu götüröenler ellerinde olmadan Eminönü İskelesi'ne yönelirler. Bindikleri kayık kürek çekmeden ve yelken açmadan şimşek hızıyla Ebû Eyyûb el-Ensârî Hazretleri yakınında durur. Tabut kayıktan çıkıp orada kazılmış bir mezarda durur. Bu sırada kabirden "Yâ Vedûd" ismi duyulur. Cenazeye katılanlar bu şaşkınlık içinde, Ya Vedud'u buraya defnederler.

c) Fatih Sultan Mehmed'e Verilen Tahta Kılıç Efsanesi

İstanbul kuşatıldığı zaman "Agapios" adındaki bir keşişin, Türklerin İstanbul'u almasını engelleyebilecek, manevi yönü çok kuvvetli olan sembolik bir tahta kılıcı varmış. Kesiş, bu kılıcı Bizans İmparatoru Konstantinos Paleologos'a götürerek bu kılıçla düşmanları olan Türkleri yok etmesini istemiş. Bizans İmparatoru bu kılıcı alıp bakmış, tahtadan yapılmış bir kılıç olduğunu görünce öfkelenerek, "Benim elimde Davut'un her savuruştta dört mızrak boyu uzayan olağanüstü kılıcı var. Bu tahta kılıç ne işe yarar !" diyerek keşişi azarlamış. İmparatorun bu tutumuna çok üzülen keşiş bu sefer de Fatih Sultan Mehmet'in huzuruna çıkmış, kılıcın manevi gücünü Padişah'a anlatmış, sonra kılıcı ona takdim etmiş. Genç padişah, kendisine verilen bu manevi armağanı büyük bir sevinçle kabul etmiş. Bu kılıcın manevi gücüyle de İstanbul'u fethetmeyi başarmış.

4- İstanbul'un simgesi olan anıt eserle ilgili efsaneler

a) Ayasofya'nın Planı ve İsim Efsanesi

Ayasofya'nın inşaatı toprak seviyesine gelince, mimarlar kubbeleri ve dehlizleri nereye yerleştirecekleri konusunda anlaşmazlığa düşmüşler ve planlardan hiç birisi imparatorun hoşuna gitmediği için inşaatı nasıl sürdürebileceklerini bilememişler. Bu olayın üzerinden yedi gün geçmiş. Sekizinci gece imparator rüyasında binanın üzerinde, elinde saf gümüş bir levhayla dolaşan, yeşil elbiseli bir melek görmüş; bu gümüş levhanın üzerinde bir kilise planı varmış.

Meleği görünce Justinianus'un kafasında bir şimşek çakmış. "O gümüş levha benim elimde olsa ne iyi olacaktı! Binayı o plana göre yapabilecektim!" diye düşünmüş. Bunu hayal ederken melek levhayı Justinianus'un eline koymuş ve Justinianus'a: "İşte Ayasofya'nın inşaat planı. Kaderin levhasında çoktan beri çizilmiş olarak duruyordu. Şimdi zamanı geldi ve onu getirdim." demiş. Justinianus da meleğe; "Ayasofya nedir?" diye sormuş. Melek de Justinianus'a: "İnşa edeceğin bu kilisenin adı ilk günden beri Ayasofya idi. Yunanca'da Ayasofya: "Tanrı'nın Evi" demektir ve aynı zamanda "Tanrı'nın sevgili kullarının tapınağı" anlamına gelir." demiş. Rüyadan uyanınca, bu meleğin Tanrı'nın bir habercisi olduğunu ve kilisenin adının Tanrı tarafından konduğunu anlamış ve Tanrı'ya şükretmiş.

İmparator bu kutsal rüyadan uyanır uyanmaz hemen mimar İsidoros'u çağdırmak üzere haberciler göndermiş. Aynı gece, Tanrı'nın inayetiyle İsidoros da aynı rüyayı görmüş. İsidoros rüyasından uyandığında zihninde levhadaki plan varmış. Planı unutmamak için hemen kâğıda geçirmeye koyulmuş, henüz bitirememiş ki İmparator'un habercileri gelmişler. Planı tamamlamaz, İmparator'un yanına gitmiş, ona önce saygılarını, sonra da planı sunmuş. İmparator bu planın rüyasındaki planın aynısı olduğunu görmüş ve çok şaşırılmış. Başını eğmiş ve bir süre sonra: "Bu planın aslını nerede buldun?" diye sormuş. Mimar rüyasında gördüklerini ve duyduklarını anlatmış. Her ikisi de çok şaşırılmışlar. Sabah olunca, keyfi yerinde olan Justinianus soylular ve yapı ustalarıyla birlikte inşaat yerine gelmiş ve İsidoros'a levhayı getirmesini söylemiş. Plan hepsinin hoşuna gitmiş ve oybirliğiyle onaylamışlar. Binanın temellerini bu plana göre çizmişler. Sonra İmparator: "Biliniz ki bu kilisenin adı ve planı bize öbür dünyadan gönderildi" demiş. Hem İmparator, hem İsidoros rüyada gördüklerini ve duyduklarını anlatmışlar. Kilisenin adı o günden beri, "Ayasofya" olarak kalmış

b) Süleymaniye Camii Efsaneleri

Süleymaniye'nin temel kazısı üç yıl sürer ve üç bin esir bu dönemde gece gündüz demeden çalışır. Süleymaniye yavaş yavaş yükselmeye başlamıştır. Bu sırada Mimar Sinan temellerin

oturması için inşaata bir yıl kadar ara verme kararı alır. Bunun üzerine Sinan'ı çekemeyenler etrafta dedikodu yaymaya başlar: “Ya Sinan bu camiyi bitiremeyecek, ya da hünkârın parası bu camiyi yaptırmaya yetmedi!” Bu söylentiler o kadar yayılır ki İran Şahı **Şâh Tahmasb**'ın kulağına kadar ulaşır. Bunu duyan Şâh fırsattan istifade hemen iri yakut ve zümrütlerin bulunduğu bir çekmeceyi, içine iliştiirdiği “Bu mücevherler tez zamanda satıla... Bizim de bu caminin harcında katkımız ola,” içerikli bir notla Kanuni Sultan Süleyman'a yollar. Padişah bu davranışa çok içerler ve Sinan'ı yanına çağırır: “Sinan bunları al. Dostumuz İran Şahı Şâh Tahmasb da caminin harcına katkıda bulunmak istiyormuş. Bunları yollamış. Dileğini yerine getir bakalım,” der. Sinan durumu hemen anlar ve bu çekmeceye ne var ne yoksa herkesin gözü önünde taştan dev bir havanın içine atar. Orada bulunanların şaşkın bakışları karşısında bunları döve döve toz haline getirir, harcın içine boca eder ve minarelerden birinin yapımında kullanır. Güneş ışığında bu değerli taşlar pırl pırl parladığı için bu minareye “**cevahir**” ya da “**güneş minaresi**” denilmiştir.

Süleymaniye Cami ve Bir Tas Yoğurt

Kanuni Sultan Süleyman İstanbul'daki Süleymaniye Camii'ni yaptırırken ustalara sıkı sıkı tembih ediyordu. Diyordu ki: “Bu baki eserin sadece benim defterime kaydolmasını arzu ediyorum. Kimsenin bunun içinde bir katkısı olmasını istemiyorum. Sakın ha kimseden bir şey kabul etmeyin!

Ustalar çalışıyor, cami, kubbe yükseliyor.

Karşıdan mahzun mahzun bir nine, ustaları ve o koca mabedi seyrediyor. İçinden de yardım hevesi duyuyor. Fakat elinde avucunda hiçbir şeyi olmayan o nineciğin sadece iki keçisi var ve onların sütleriyle geçiniyor. Düşünüyor: “Ey Allah'ım! Süleyman'a servet ve saltanat verdin. Senin uğruna cami yapıyor. Bu fakir kuluna bir şey vermedin. Ne edeyim ki ben senin rızanı kazanayım? Benim elimden öyle büyük işler gelmez. Benim elimden sadece o ustalara bir tas yoğurt hediye etmek gelir.”

Gidiyor, ustalara müracaat ediyor: “Evladım, ben fakir bir kadını. Ben cami yapamam. Ancak elimden bir tas yoğurt hediye etmek gelir. Rica edeceğim bu yoğurdumu kabul edin.”

Ustalar Kanuni'nin tembihatı karşısında: “Hayır ana, kabul edemeyiz!” derler. Kadın ısrar eder. Ağlar sızlar: “Ne olur oğul!” der. “Benim başka yapacak hayrım yoktur. Bu sadaka-i cariyeye içinde damla damla damlayan bir yoğurdum olsun.” der.

Ustalar kadının bu yalvarışını ve sızlanmasını kıramazlar. Onun gönlünü hoş etmek için o bir tas yoğurdu alır ve yerler. İçleri serinler.

Büyük hükümdar o gece rüyada, yaptığı hayrın tartıldığını görür. Koca Süleymaniye Camii, terazinin bir kefesine konmuş tartılıyor. Allah'ın huzurunda ne değerdedir diye baha biçilecek. Kanuni bakıyor. Fakat ne gariptir ki Koca Süleymaniye'yi taşıyan kefeye mukabil öbür kefeye bir tas yoğurt konmuş. Ama yoğurt öyle ağır basıyor ki, yoğurdun bulunduğu kefe zeminde, öteki kefe ise yüksekte. Koca cami in değeri bir tas yoğurt kadar bile yok.

Sabahleyin dehşet içinde uyanan Kanuni, doğruca ustaların yanına koşar: “Ne yaptınız siz öyle?” der. Ustalar korku içinde anlatırlar: “Vallahi hükümdarımız, yaşlı bir nine geldi. Istrap içinde bize yalvardı. Biz de ağlamasına tahammül edemedik bir tas yoğurt aldık, yedik.

Bunu duyan Kanuni, gördüğü rüyayı kederli olarak dile getirir: “Ben, âlem-i manada gördüm. O bir tas yoğurt, niyet ve ihlâsından dolayı Allah katında Süleymaniye'den daha ağır tutuluyordu. Onun değeri ilahî ölçüler içinde Süleymaniye Camii'nden daha da fazla geliyordu...”

Sultan Süleyman'ın Gördüğü Rüya

Kanuni Sultan Süleyman, Süleymaniye Cami'nin inşasına karar verdiği zaman, bir gece rüyasında Hz. Muhammed'i görür; Hz. Muhammed, ona camiin nereye yapılacağını göstermekten başka, camiin iç ve dış unsurları hakkında da birtakım bilgiler verir: “Minberi şuraya, mihrabı şuraya, kürsüyü de şuraya yapınız,” şeklinde ifade buyurur. Büyük bir heyecan ve sevinçle bu güzel rüyadan uyanan Sultan, sevinç gözyaşları içinde Allah'a şükreder, sabah namazını kılar ve hemen Hz. Muhammed'in işaret ettiği yere giderek Mimarbaşı Sinan'ı yanına çağırıp, Sinan'a buraya bir cami yaptırmak istediğini söyler. Sinan'da bu teklifi bekliyormuşçasına: “Sultanım! Cami'yi şu şekilde yaparız; mihrabı şurada, minberi şurada, kürsüsü de şurada durur; şu kadar kubbesi, şu kadar camı, şu kadar da ayağı olur!” diyerek Kanuni'ye Hz. Muhammed'in rüyasında söylediklerini aynen tekrarlar. Bunun üzerine Kanuni tebessüm ederek Mimar Sinan'a bağırır ve: “Mimarbaşı! Benim rüyamdan haberi gibisin!” der. Mimar Sinan da aynı rüyayı gördüğünü ifade edercesine: “Sultanım! Sizin dün geceki kutlu rüyanızda ben de oradaydım ve bir iki adım gerinizden geliyordum!” diye karşılık verir. Bu durum karşısında sevinç ve heyecanı bir kat daha artan Kanuni: “O halde bir an evvel caminin inşası başlasın!” diye ferman buyurur. Bu emri evvelden bekleyen Mimarbaşı da, hiç zaman kaybetmeden hazırlıklarını tamamladı ve Şeyhülislam Ebüssüüd Efendi'nin temele ilk taşı koymasıyla caminin inşasına başlanılır.

Süleymaniye Camisinin Akustiği

Süleymaniye Camisi'ni inşası yaklaşık olarak 7 yıl sürmüş ve sultan sabırsızlanmaya başlamıştır. Kanuni artık inşaatın tamamlanmasını istemektedir. Bu sırada Sinan başka projelerle de uğraşmaktadır. Ancak usta mimarın yeteneğini ve sultana olan yakınlığını çekemeyen çok, dedikodusunu yapan boldur. Bu dedikodulardan biri bir gün Kanuni'nin kulağına çalınır, derler ki: “Sultanın mimarbaşı başka işlerle meşgul olmakta, keyif çatmakta, camisine mukayyet olmamakta!” Padişah bu duyduklarına sinirlenir ve bir ikinci vakti camiye gider. Bu sırada Sinan da caminin tam ortasında oturmuş nargile tütürmektedir. Dedikoducuların lafları ile dolmuş olan Sultan, bu durum karşısında iyice köpürür ve Sinan'a: “Bre Sinan, bu ne rezilliktir! Bu mübarek çatı altında inşaatla ilgileneceğine nargile ile keyif mi çatiyorsun,” diye bağırır. Oysa Mimar Sinan'ın içtiği nargilede tömbeki yoktur. Fokurdattığı da sadece sudur. Usta mimar, nargilenin sesini dinleyerek caminin akustiğini ölçmeye çalışıyor; mihraptaki imamın sesini, aynı oranda bütün camiye nasıl yayabilirim diye hesap yapıyordu. Kanuni'de, Sinan'ın niyetini anlamış, ustasını bağışlamıştır. Bu olay üzerine daha da sabırsızlanan Kanuni de der ki: “Bu bina ne zaman bitecek; tez haber ver yoksa sen bilirsin.” Sinan bu sözler üzerine sakince: “Saadetlü hünkârım, iki ayda tamam olacaktır,” der. Herkes şaşkınlık içindedir. Kimsenin akli caminin bu kadar kısa sürede nasıl bitebileceğine emrediyordu. Gerçekten cami, Sinan'ın da dediği gibi iki ay içinde biter. Kitabede inşaatın evahir-i Zilhicce 964'te (Miladî 1557 Ekim ortaları) bittiği belirtilmektedir. Ressam Melchior Lorichs bu tarihin 4 Ekim 1557 olduğunu söylemektedir.

AçılıŖta tüm İstanbul heyecan içindedir. Binlerce insan Süleymaniye'dedir. Koca Sinan caminin altın anahtarlarını Kanuni'ye uzatır. Kanuni önce anahtarları alır ve yine Sinan'a geri verir: "Bu bina eylediğin Beytullah'ı sıtkı safa ve dua ile bizim değil senin aman evladır" der. Sinan anahtarları alır, yerine takar ve çevirir. Bir anda kubbedeki 138 pencereden sızan ıŖıđın yarattığı ilahi görüntü gönüllere dolar.

c) Kız Kulesi Efsanesi

Avrupa ile Asya'yı birbirinden ayıran boğazın Marmara Denizi'ne açılan tarafında, Üsküdar kıyısına 200 metre kadar mesafede denizin içinden bir kaya yükselir. İŖte bunun üzerine yapılmıŖ bulunan dört tarafı su ile çevrili binanın adı "Kız Kulesi"dir.

İstanbul ve Boğaziçi'nden söz edilirken derhal akla gelen bu kulenin Ŗimdiki binası, nc Ahmet zamanında yapılmıŖtır. Mimari zellikleri itibariyle kule, deniz seviyesinde olup oldukça küçük bir kaledir. Bugün etrafında (kuzeyde ve batıda üçer tane, güneyde ise bir tane olmak üzere) yedi adet mazgalı, doğu ve güney tarafındaki iki adet kapısı vardır ve kule tepesinde pencerele ve etrafı balkonlu barok tarzı bir kŖk bulunmaktadır.

Biz efsanesine baŖlayalım:

Kız Kulesi'nin ilk olarak ne zaman ve kimin tarafından inŖa edildiği kesin olarak belli değildir. Kız Kulesi'nin tarihi ile ilgili ilk bilinenler bir sürü efsanelerle karıŖık Ŗeylerden ibarettir. Bunlardan birisi, mitoloji kahramanlarından Leandros'un kulede bulunan sevgilisi Hero'ya kavuŖmak üzere boğazı yüzerek aŖmaya denerken boğulduğu sylencesidir. Bu efsaneye göre Hero, Çanakkale Boğazı'nın Avrupa yakasındaki Sestos kentinde yaŖayan çok güzel bir genç kızdır. KarŖı kıyıda yaŖayan sevgilisi Leandros her gece boğazı yüzerek geçer ve Kız Kulesi'nde yaŖayan Hero ile buluŖurdu. Hero da Kız Kulesi'nin fenerlerini yakarak ona yol gösterirdi.

Yine bir gece sevgilisiyle buluŖmak için yzdğnde korkunç bir fırtına çıkar. Fırtınadan dolayı Kız Kulesi'nin ıŖıkları da snnce Leandros yönünü bulamaz. Sonunda gücü tükenir ve dalgalara teslim olur. Sevgilisinin öldüğünü ğrenen Hero'da denize atlayarak canına kıyar. Avrupalılar bu yüzden Kız Kulesi'ni **Leandros Kulesi (Tower of Leandros)** diye anmıŖlardır.

Kuleyle ilgili ikinci efsane Bizans dönemine aittir. Söylenceye göre tek bir kız çocuğu olan Bizans kralına kahinler, çocuğunun bir yılan tarafından sokulup öldürüleceğini söylerler. Kral, kızının bu yazgısını önlemek için denizin ortasına büyük bir kule yaptırır ve kızını yaŖaması için oraya yollar. Çünkü kral, hiçbir yılanın yüzerek o kuleye ulaŖamayacađını dŖnmektedir.

Aradan yıllar geçer ve prenses büyür. Günün birinde kral, kızına yemesi için diğer yiyeceklerin yanında bir sepet de zm yollar. Fakat nasıl girdiği bilinmez, bir yılan da sepete saklanmıŖtır. Prensese sepetin kapağını aınca yılan elini sokuverir ve kız oracıkta ölür.

Kule hakkındaki bir diğer efsane ise Battal Gazi ile ilgilidir. Halife Harun ReŖit İstanbul kuŖatmasından bir sonuç alamayınca ordusuyla birlikte geri döner. Battal Gazi ise geri dönmeyip Üsküdar kıyılarına yerleŖir ve orada bayındırlık iŖlerine giriŖir. Söylentiye göre Battal Gazi'nin geri dönmemesinin asıl nedeni ise Üsküdar tekfurunun güzeller güzeli kızına aŖık olmasıdır.

Bizans İmparatoru Battal Gazi'nin bir sefer için Şam'a gitmesinden faydalanarak denizin ortasına bir kule yaptırır ve Üsküdar tekfurunun kızını oraya hapseder. Battal Gazi seferden dönünce kuleyi basar ve tekfurun kızı ile burada bulunan hazineleri alıp, Üsküdar kıyısında bulunan atına atlayıp hızla oradan uzaklaşır. Eskilerin "atı alan Üsküdar'ı geçti" sözünün buradan türediğine inanılır.

d) Galata Kulesi Efsanesi

Bizanslılar'ın Megalos Pyrgos (**Büyük Burç**), Cenevizliler'in Christea Turris (**İsa Kulesi**), olarak adlandırdığı Galata Kulesi adını bağlı bulunduğu "Galata"dan alır. Galata adının nereden geldiği konusunda çeşitli söylenceler vardır.

17. yüzyıl ünlü seyyahlarımızdan Evliya Çelebi *Seyahatname*'sinde; "Konstantiniyye Kalesi'nin ilk yapıldığı zaman Galata tarafları çayırılık, havadar mahsuldar köylerle doluymuş. Köylüler bu bereketli topraklarda hayvanlarını otlatır, onlardan sağdıkları sütleri de krala sunarlarmış. Bu süt son derece lezzetli olduğundan buraların adına galata denilmiş. "Çünkü Yunan lisanında süte Galata derler" diye yazar.

Derin bilgisinden ötürü halk arasında Hezarfen (Hezar; Farsça kökenli bir sözcük olup 1000 anlamına gelir, Hezarfen ise "bin fenli" (bilimli) yani "çok şey bilen" anlamına gelir.) olarak anılan 17. yüzyıl Türk bilgini Hezarfen Ahmet Çelebi, kendi geliştirdiği takma kanatlarla uçmayı başaran ilk insanlardan biridir. 1623- 1640 yılları arasında saltanat süren Sultan IV. Murat zamanında, uçma tasarısını gerçekleştirdiği bilinmektedir.

İlk uçma denemelerinde, 10. yüzyıl Türk âlimlerinden İsmail Cevheri' den ilham almıştır. Cevheri'nin bulgularını iyice inceleyen ve öğrenen Çelebi, kuşların uçuşunu inceleyerek tarihi uçuşundan önce hazırladığı kanatlarının dayanıklılık derecesini ölçmek için, Okmeydanı'nda denemeler yapmıştır. Hezarfen Ahmet Çelebi'nin, Leonardo da Vinci'nin kuşlar üzerinde yaptığı çalışmalardan da ilham aldığı sanılmaktadır. Ayrıca, Leonardo Da Vinci'nin uçma konusundaki çalışmalarında kendinden çok önce bu konuda araştırmalar yapan İsmail Cevheri' den ilham aldığı sanılmaktadır.

Tarihi uçuşuna İstanbul'daki Galata Kulesi'nden başlamış ve İstanbul Boğazı'nı uçarak geçmeyi başarmıştır. 1632 yılında lodoslu bir havada Galata Kulesi'nden kuşkanatlarına benzer bir araç takıp kendini boşluğa bırakan ve uçarak İstanbul Boğazını geçip 3358 metre ötede Üsküdar'da Doğançılar'a inen Hezarfen Ahmet Çelebi, Türk havacılık tarihinin en ünlü isimlerinden biridir. Bu uçuş hakkındaki belgeler şimdiye kadar sadece Evliya Çelebi'nin *Seyahatname*'sindeki ifadesinden ibarettir.

Bu olay Osmanlı Devletinde ve Avrupa'da büyük yankı bulmuş ve dönemin padişahı IV. Murat tarafından da beğenilmiştir. Sarayburnu'ndaki Sinan Paşa Köşkü'nden bu olayı seyreden Sultan, Ahmet Çelebi ile önce çok yakından ilgilenmiş, hatta Evliya Çelebi'ye göre "bir kese de altınla" sevindirmiş, ancak bu derece bilgili ve becerikli birisinin tehlikeli olabileceğini düşünüp, "Bu adem pek havf edilecek bir ademdir, her ne murad ederse elinden gelür, böyle kimselerin bakaası caiz değil" diyerek onu Cezayir'e sürgün etmiştir. Ahmet Çelebi orada vefat etmiştir.

e) Çemberlitaş Efsanesi

Çemberlitaş Sütünü MS. 330 yıllarında Bizans İmparatoru I. Konstantin onuruna, İstanbul'un yedi tepesinden biri olan ve günümüzde Çemberlitaş olarak adlandırılan semtteki tepeye dikilmiş bir sütundur.

O zamanlar Valentius adında üstat bir münecim varır. Yıldız ilminde gayet mahirdir. Konstantin ona “şehrin ve tahtın talihini tuttur” dediğinde adam; “Bu şehir, taht ve saltanat senin nesline mübarek ve bakidir, ta ki gemiler karadan yürüyünceye kadar” der.

Konstantin ve çevresindeki devlet adamları bu sözden “kıyamete kadar baki olunacağı” manasını çıkarır ve memnun olurlar. Konstantin gidip sarayına yerleşir. M.S. 329'da Tavukpazarı'ndaki kırmızı dikilataş inşa edilir. Bu taşın dikilme sebebi şudur; Konstantin'in validesi Helena, Kudüs'ü ziyarete gittiğinde orada Kemame adlı bir kilise inşa ettirir. Hıristiyanlarda ona kendilerince mukaddes olan Hz. İsa'nın üzerine gerildiği salibin parçalarını, ellerine ve ayaklarına vurulan mıhları ve bazı mucizelere ait eserleri getirip verirler. O da, bunları alıp oğlu Konstantin'e hediye olarak götürür. Konstantin tazimle bunları alıp, hazinesine saklar.

Zamanla kendisinden sonra gelecek hükümdarların bu mübarek eserlerin kadrini kıymetini bilmeyip saygıda kusur edebilecekleri, bunun da büyük günah olacağı aklına gelir. Yerin altına taştan sağlam bir hücre inşa edilmesini ve bu eserlerin oraya konulmasını emreder. Sonra da üzerine halen mevcut olan Dikilitaş işaret olması için yerleştirir.

OKUMA LİSTESİ

Görebildiğimiz kadarıyla bu konudaki ilk eser, **Abdulkadir İnan**'ın çeşitli konulardaki makalelerinin bir araya toplandığı “Makaleler ve İncelemeler” adlı eseridir. İnan'ın bu eserinde efsanelerle ilgili olarak üç makale yer almıştır.

Pertev Naili Boratav, “100 Soruda Türk Halk Edebiyatı” adlı eserinde efsaneleri müstakil bir bölümde ele alıp incelemiştir. Boratav bu eserinde efsane türü, tasnifleri ve diğer türlerle münasebeti üzerinde durmuştur.

Boratav, “100 Soruda Türk Folkloru” adlı eserinde de efsaneler hakkında bilgi vermiştir. Bu eserde insanlar, hayvanlar ve yerler hakkında oluşmuş olan inanış ve töreler hakkında bilgi verilirken efsanelerden de söz edilmiştir.

Türk efsaneleri üzerinde yapılan en önemli çalışmalardan biri **Prof. Dr. Bahaeddin Ögel**'in hazırlamış olduğu “Türk Mitolojisi” adlı eserdir

Ögel, bu eserinde İslamiyet öncesi oluşan Türk efsane ve destanlarından metinler seçip incelemiş, bunlar üzerinde ilmî münakaşalar yapmıştır.

Sedat Veyis Örnek, “100 Soruda İlkelerde Din, Büyü, Sanat, Efsane” adlı eserinde efsaneleri de ele alıp incelemiştir. Örnek, bu eserinde ilkel kavimlerdeki inanç ve kültürler üzerinde durmuştur.

Şükrü Elçin, “Halk Edebiyatına Giriş” adlı eserinde efsane ve menkıbeyi tarif ettikten sonra çeşitlerinden söz etmiştir. Eserde 21 efsane metni de yer almıştır.

Ahmet Yaşar Ocak, “Bektaşî Menakıbnamelerinde İslam Öncesi İnanç Motifleri” adlı eserinde 8 menakıbnameyi ele alarak incelemiştir. Eserin giriş bölümünde ateş, tabiat ve Gök-Tanrı kültleri hakkında bilgiler verilmiştir. Ocak, Bektaşî menakıbnamelerindeki motifleri menşeleri itibariyle tahlil etmiştir.

Ocak’ın bu konudaki ikinci eseri, “Türk Halk İnançlarında ve edebiyatında Evliya Menkıbeleri”dir. Eserde, “veli kavramı”, “veli kültü”, “menkıbe” ve “keramet” gibi kavramlar ele alınıp geniş olarak incelenmiştir. Üç bölüm olan eser, efsaneler için oldukça mühim bir kaynaktır.

“İslam-Türk İnançlarında Hızır Yahut Hızır-İlyas Kültü” adlı eser, Ocak’ın bu konudaki üçüncü çalışmasıdır. Ocak, bu eserinde Hızır motifini değişik yönleriyle ele alıp incelemiştir.

Ocak, bu konudaki son çalışması olan “Türk Folklorunda Kesik Baş” adlı eserinde “kesik baş” motifi hakkında bilgiler vermiştir. Kesik baş motifinin efsane, destan, masal ve hikâyelerdeki görünüşünden söz etmiştir.

Ali Öztürk, “Türk Anonim Edebiyatı” adlı eserinde efsane bahsini geniş olarak ele alıp incelemiştir. Öztürk, efsanenin tarifi, hususiyetleri ve anlatım kuralları üzerinde durmuştur. Bu eserde efsaneler dört grup halinde ele alınmıştır.

Abdulkadir İnan, “Tarihte ve Bugün Şamanizm” adlı önemli çalışmasında Türklerdeki Şamanist inançtan bahsederken efsanelere de müracaat etmiştir

Hikmet Tanyu, “Ankara ve Çevresinde Adak ve Adak Yerleri” adlı eserinde Ankara ve çevresindeki ziyaret yerleri hakkında bilgi verirken efsanelerden de söz etmiştir. Tanyu’nun bu konudaki ikinci çalışması “Türklerde Taşla ilgili İnançlar” adlı eserdir. Bu eserde taş kültü değişik yönleriyle tanıtılmıştır. Eserde yer yer taşlarla ilgili efsanelerden örnekler de verilmiştir.

Kemâl Yüce, doktora tezi olarak hazırladığı “Saltukname’de Tarihî, Dinî ve Efsanevî Unsurlar” adlı eserinde Sarı Saltukla ilgili efsanevî unsurlardan da söz etmiştir.

Mehmet Kaplan, “Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar 3. Tip Tahlilleri” adlı çalışmasında “gazi” ve “veli” tiplerini ele alarak incelemiştir.

Saim Sakaoğlu, efsanelerle ilgili olan makalelerini toplayarak “Efsane Araştırmaları” adıyla yayımlamıştır. Bu eserde Türkiye dışındaki Türklerden efsane örnekleri de yer almıştır.

Efsanelerle ilgili bu ilmî kitapların yanında sadece metin neşrinden ibaret olan kitaplar da vardır. Bu kitaplarda efsane metinleri ya olduğu gibi yani derlendikleri halleriyle veya işlenmiş olarak yer almışlardır. Bu eserleri yayın tarihlerine göre kronolojik olarak şöyle sıralayabiliriz:

Osman Beyatlı, “Bergama’dan Efsaneler, Âdetler, İstanbul 1941.

H. Narmk Orkun, “Türk Efsaneleri”, İstanbul 1943.

- Ali Rıza Önder, “Yaşayan Anadolu Efsaneleri”, Kayseri 1955.
- C. Şakir Kabağağaçlı, “Anadolu Efsaneleri”, İstanbul 1957.
- Malik Aksel, “Anadolu Halk Resimleri”, İstanbul 1960.
- Selma Aktan, “Hakiki Anadolu Efsaneleri”, II c, Adana 1965.
- Mehmet Önder, “Anadolu Efsaneleri”, Ankara 1966.
- E. Behnan Şapolyo, “Türk Efsaneleri”, İstanbul 1966.
- Murat Uraz, “Türk Mitolojisi”, İstanbul 1967.
- Fehmi Anlaroğlu, “Dilden Dile Nesilden Nesile Anadolu Efsaneleri”, Ankara 1968.
- Mehmet Önder, “Efsane ve Hikâyeleriyle Anadolu Şehir Adları”, Ankara 1969.
- Mehmet Önder, “Bitmez Tükenmez Anadolu (Hikâyeleri, Efsaneleri ve Destanlarıyla)”, Ankara 1970.
- M. Necati Sepetçioğlu, “Türk-İslam Efsaneleri”, İstanbul 1975.
- Efsane Derlemeleri, İstanbul 1975.
- Saim Sakaoğlu “101 Anadolu Efsanesi”, İstanbul 1976, 2.b. Ankara 1989.
- Ali Püsküllüoğlu, Efsaneler, Ankara 1982.
- Nezihe Araz, “Anadolu Evliyalari”, İstanbul 1984.
- Ferhat Aslan, Ayasofya Efsaneleri, İstanbul 2010.
- Bunların yanında halk edebiyatı ve folklorla ilgili çeşitli kaynaklarda efsane metni yayımlanmıştır.